

JOSEF VÁŇA JAKO PSYCHOLOG

Profesor Josef Váňa, člen korespondent ČSAV, byl nejenom předním československým pedagogem, nýbrž také významným psychologem. Váňova psychologická činnost je značně rozsáhlá. Z převážné části spadá do předválečného období, avšak důležitým způsobem znovu vystupuje po válce a nově se rýsuje v posledním období Váňova života. Svým významem potom zasahuje do současnosti. Vzhledem k této rozsáhlosti a významu Váňovy psychologické činnosti nemohu podávat její podrobný přehled ani její souhrnné zhodnocení. K tomuto potřebnému úkolu jsou povolány nejvíce jeho dlouholetí spolupracovníci z období, kdy psychologický zájem u Váni převládá.¹⁾ Omezím se na některé rysy psychologické činnosti, které považuji za zvlášť charakteristické.

Váňovy psychologické názory se formují pod vlivem dvou výrazných představitelů české psychologie — Františka Krejčího a Viléma Forstera. O jejich vlivu svědčí mimo jiné i to, že Váňa přispěl do Sborníku ku počtě Fr. Krejčího (1929) statí »Praktická psychologie« a že památce Viléma Forstera věnoval svou největší předválečnou práci »Měření inteligence« (1933). Jestliže se Váňa přiklání pod tímto vlivem v pojetí základních otázek nejprve

k pozitivismu (srv. přednášku »Pozitivismus a psychologie«, vydanou Jednotou filosofickou v r. 1924), je to pozitivismus, pro který platí pozdější Váňova hodnotící charakteristika pozitivismu Františka Krejčího: »...přes obecné rysy pozitivistické měl svou specifickou podobu a v našich poměrech v té době splnil svou specifickou úlohu tím, že jeho ostří bylo namířeno proti metafyzickým spekulacím, proti fideismu a mysticismu, že bojoval za uplatnění vědy jako jediného základu pro řešení všech otázek.«²⁾

Činnost v psychologii byla pro Váňu především činností na jejím rozvíjení jako speciální vědy se snahou o její maximální

¹⁾ Dosud neúplnějším pohledem na Váňovu psychologickou činnost podávají stati Vl. Tardyho »Josef Váňa«, Čs. psychologie, ročník XI, č. 3, 1967, a K. Gally »Josef Váňa, 31. 8. 1899—7. 9. 1966«, Pedagogika, ročník XVI, č. 6, 1966. Tyto statě posloužily jako vodítko i našemu příspěvku, který je výňatkem z vystoupení na vzpomínkovém večeru, uspořádaném k uctění 75. nedožitých narozenin prof. dr. Josefa Váni Pedagogickou společností při ČSAV a Pedagogickým muzeem J. A. Komenského 18. září 1974.

²⁾ J. Váňa, »Pedagogické názory Františka Krejčího«, Pedagogika, roč. VIII, č. 6, 1958, s. 684.

dosažitelnou exaktnost a pronikání do životní praxe. Výrazem této žádoucí orientace psychologie byla pro něho především psychotechnika. Váňa se však v tomto období své činnosti neomezuje jenom na psychotechniku. O jeho širším psychologickém zájmu svědčí práce »O citu a jeho poměru k obsahové i motorické stránce dějů psychologických« (Česká mysl 1925), »Forsterova teorie barevného vidění« (tamtéž 1925), »Vyšetřování citové vzrušivosti pomocí reflexu psychogalvanického« (1927), »Od hypostazování pojmů k analytickému určení elementárních faktorů v psychologii« (Česká mysl 1932), »Člověk spotřebitel« (Encyklopedie výkonnosti I. část, Praha 1934, s. 541—554) aj.

Psychotechniku chápe jako »psychologii ve službách praktického života«. Přes dvacet let se jí věnoval jako vedoucí psychotechnické laboratoře Elektrických podniků hl. města Prahy, jako vedoucí psycholog Ústředí poraden pro volbu povolání, jako autor řady prací i autor řady testů.³⁾ Kromě drobnějších statí a výzkumných zpráv jsou to dvě větší práce syntetické. Jednak je to »Psychotechnika«, vydaná v roce 1926 a zahrnující výklad teoretických základů psychotechniky, otázek analýzy povolání, výzkumu osobnosti, typů činností a hospodářsko-sociálního významu psychotechniky pro širší veřejnost. Za druhé to je »Měření inteligence« z roku 1935. Tato rozsáhlá práce zůstala bohužel torzem. Vyšla jen první část, »Vznik, vývoj a současný stav metod měření inteligence«. Je v ní obsažen zasvěcený výklad problému v mezinárodním měřítku. Druhá část, »Problémy měření a podstaty inteligence«, ani souborná bibliografie k oběma dílům nevyšly. První část končí významným závěrem — zkoumat, co inteligentní testy skutečně měří, a pokusit se o přesnější určení pojmu inteligence. Je tu rovněž obsažena stručná, ale zasvěcená informace o rozvoji psychotechniky v Sovětském svazu, svědčící o tom, že Váňa věnoval rozvoji sovětské aplikované psychologie velkou pozornost.

Přes dobovou omezenost tehdejšího pojmání psychotechniky se u Váni jasně rý-

sují dva významné přínosy. Jednak je to kritičnost vůči mechanickému přejímání psychotechnických metod z jiného prostředí a důraz na rozvíjení původních metod československých, za druhé schopnost širšího syntetického pohledu.

Od poloviny třicátých let se Váňův zájem postupně přesouvá od obecné psychologie (široce koncipované z hlediska teoretického, experimentálně laboratorního i aplikačního) a psychotechniky k pedagogické psychologii a pedagogice. Toto zaměření převládlo v poválečném období, kdy se Váňa plně zapojil do budování socialistické školy a do rozpracovávání pedagogiky na marxisticko-leninských základech. Přesto trvá i jeho zájem o psychodiagnostiku, jak o tom svědčí zavažná metodologická studie »Ekvivalence a ekvализace alternativních testů« z roku 1948. Tato studie končí krédem pro Váňu charakteristickým: vědeckých metod nutno užívat opravdu vědecky, nutno dbát všech výhrad, jimiž jsou vázány, i všech základních principů vědecké práce; pseudovědecké zneužívání vědeckých metod není jen bezcenné, ale přímo škodlivé.

Po delší přestávce se objevuje ve vývoji Váňových psychologických názorů nové významné stadium. Jeho výrazem jsou příslušné partie ve studii »O metodologických problémech v rozvoji pedagogické teorie« z roku 1962. Zabýval se tu z hlediska marxistické metodologie teorií učení, problémy motivace, vývoje a individuálních schopností. Znovu tu osvědčil svůj rozhled a smysl pro nové koncepce a dal výrazný impuls k plodnému rozpracovávání programovaného učení, modelování některých jeho procesů, pedagogické psychologie výchovného působení aj. Vážná choroba a posléze skon v září 1966 mu zabránily, aby nový program vědeckého

3) Bibliografii prací viz v uvedené stati Tardyho. Úplný seznam Váňových testů dosud neexistuje a bylo by užitečné jej sestavit. Částečný seznam viz: »*Psychodiagnostické pomůcky*«, katalog archívu diagnostických pomůcek Psychologického ústavu Karlovy univerzity, sestavil J. Hoskovec a P. Řičan, Praha 1962.

výzkumu v této stati naznačený mohl se svými spolupracovníky dokončit.

Josef Váňa významně přispěl svou psychologickou činností a dílem k vývoji československé psychologie. Jeho přínos se uskutečňoval v nových formách rozvoje psychologického výzkumu těsně spojeného s praxí, bez možnosti tradičních forem univerzitního působení. O to je jeho předválečná psychologická činnost pro současné úkoly psychologie poučnější. Avšak i v poválečném převážně pedagogickém období se zasloužil o rozvoj psychologie, a to zejména po institucionální stránce. Ve funkci předsedy vědeckého kolegia pedagogiky a psychologie výrazně napomohl ke vzniku Psychologického ústavu

ČSAV. V jeho osobě se tak ztělesňovaly přirozené vztahy spolupráce dvou blízkých oborů — psychologie a pedagogiky, jimž věnoval své celoživotní úsilí. Pro mladé pracovníky, kteří měli možnost s ním spolupracovat v posledním období jeho činnosti, byl příkladem svým jednoznačným marxistickým přístupem, vědeckou exaktností i tvořivostí a smyslem pro praktickou využitelnost poznatků.

Pro československou psychologii je velmi potřebné využít těch v minulosti dosažených hodnot, které představují důležité mezníky jejího vývoje a zdroj poučení pro další orientaci. Váňovo dílo k těmto hodnotám nesporně patří.

Jaromír Janoušek

ČESKOSLOVENSKO-POLSKÝ SEMINÁŘ O J. A. KOMENSKÉM

Pedagogický ústav J. A. Komenského Československé akademie věd uspořádal k 30. výročí vzniku Polské lidové republiky ve dnech 29.—30. listopadu 1974 v Domě vědeckých pracovníků ČSAV v Praze-Bubenči seminář na téma »Jan Amos Komenský v rámci česko-polských styků«. Sympoziem, kterého se zúčastnili vědci čeští, slovenští a polští, navázalo na dlouholetou tradici československo-polské spolupráce v oboru kmenologie, která se úspěšně rozvíjí v poválečném třicetiletí, pro niž osvobození našich zemí a vznik Polské lidové republiky a socialistického Československa vytvořily zcela nové příznivé podmínky. Těsnější spolupráce československých a polských vědců na poli kmenologie se datuje od r. 1956, kdy se konala konference v Lešně a Osieczné, po ní pak následovala první mezinárodní kmenologická konference v r. 1957 v Praze, které se účastnili i polští vědečtí pracovníci stejně jako obou kmenologických kolokvií v Přerově v letech 1968 a 1969 i další mezinárodní konference v Olomouci, věnované Komenského »Konsultaci« v r. 1967, tj. rok po jejím prvním úplném vydání. Posílení těchto svazků přinesl i Komenského jubilejní rok 1970, kdy 300. výročí jeho úmrtí vzpomínalo i UNESCO;

dosud největší kmenologické mezinárodní konference, pořádané v září 1970 v Praze, se zúčastnila početná delegace polská, na konferenci, jež se konala v témže jubilejním roce ve Varšavě, vystoupili pak se svými příspěvky i českoslovenští kmenologové. Dalším článkem v této řadě vzájemných setkání bylo slavnostní zasedání v Roce polské vědy v dubnu 1973, zorganizované na památku založení Komise národní výchovy (Komisja Edukacji Narodowej), tohoto »prvního ministerstva školství v Evropě«, v r. 1773, kde byli rovněž přítomni zástupci československých pedagogů. Všechna tato setkání ukázala, jak zejména studium díla J. A. Komenského, těsně spjatého s oběma našimi zeměmi, je hlubokým podnětem pro vzájemnou spolupráci.

Seminář zahájil v zastoupení ředitele Pedagogického ústavu J. A. Komenského ČSAV prof. dr. Josef Novotný, který ve svém projevu vyzdvihl význam oboustranně prospěšných politických, ekonomických, vědeckých a kulturních styků mezi ČSSR a PLR, i úspěchy, kterých bylo za 30 let trvání Polské lidové republiky dosaženo. O kladech vzájemné spolupráce mezi oběma socialistickými zeměmi hovořil rovněž první tajemník velvyslanectví